

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ

**СТЕФАНКА АБАЗОВА. АОРИСТ И ИМПЕРФЕКТ
В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК ДНЕС.**
София, ПАРАДИГМА, 2017. 143 с.

СТОЯН БУРОВ

Предмет на изследването са грешките в употребата на двете глаголни времена в съвременната българска реч: употреба на форми на аориста вм. на имперфекта (с по-висока честотност в употребата) и обратно – погрешна употреба на имперфект вм. на аорист (с по-ниска честотност според извадките и наблюденията). Зад изложението и анализа на погрешните употреби се откроява основната цел на изследването: да се установи дали грешките имат закономерен характер и дали смесването на формите на двете глаголни времена очертава тенденции в развитието на темпоралната система и нейното сложно взаимодействие с глаголния вид.

Авторката е избрала интригуващото заглавие „Аорист и имперфект в българския език днес“. Вниманието на читателя е привлечено от обстоятелството за време *днес*, тъй като иначе за аориста и имперфекта, пък и за глаголните времена като цяло и за българския глагол изобщо е натрупано огромно количество научна литература.

Книгата има увод, заключение и три глави. Цитираната литература обхваща 70 заглавия, сред които се открояват изследванията на Георги Герджиков и Красимира Алексова. Използвани са и някои граматични изследвания на чуждестранни учени, напр. изследването на В. А. Плунгян „Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира“ (2011), който е един от най-добрите съвременни учени в областта на граматичната типология. Със съжаление ще отбележа, че има и библиографски пропуски – не са използвани, респ. цитирани, например някои от най-новите работи на Руселина Ницолова върху въпросите на граматикализацията, не са проучени някои теоретични разработки и идеи на български и чуждестранни учени върху въпросите за закономерния характер на граматичните грешки, очертаващи тенденции в развитието. В книгата авторката изцяло е фиксирана в теоретичните идеи на Георги Герджиков, научен ръководител още на нейната дипломна работа, и би могло да се каже, че тя принадлежи – заедно с Красимира Алексова, Илияна Гарвалова и няколко други съвременни български из-

следовател(к)и, към граматична школа, чийто основател е именно по-рано починалият модерен български граматик Георги Герджиков. Затова и книгата е посветена на него, на паметта на „учения, учителя, човека“.

Това е видимо особено в първата глава „Вид и време“, която има теоретичен характер и взета сама по себе си, представлява в голяма степен самостоятелно изследване в изследването, отличаващо се с голяма задълбоченост и познаване на проблема. Ценното в тази част на работата е, че не се е останало само на равнището на обзора, което също не би било за подценяване като едно общо въведение към проблематиката, а е направен опит, и то сполучлив, да се разработят някои собствени теоретични виждания по темата за същността на двете глаголни категории и за отношенията между тях. Става дума по-специално за взаимовръзката между вида на глагола и неговата лексикосемантична неопределеност/определеност. Според Ст. Абазова глаголите в българския език се делят на два лексикално-граматични класа: неопределни и определни глаголи. Защитено е становището, че това са класове глаголи, подобни на рода на съществителните. Тезата за наличието на глаголна класификационна категория *неопределеност* – *определеност* трябва да бъде изложена с повече аргументи в специално изследване. За първи път в тази работа съвсем ясно и непротиворечиво са набелязани опозитивните отношения между трите групи глаголи: първични несвършени, които се противопоставят по признака нелимитативност (неопределеност) на глаголите от свършен вид, маркирани с признака лимитативност (определеност), които пък от своя страна като маркирани с признака комплексност се противопоставят на вторичните несвършени глаголи. Както е изтъквано и от други автори, чисто граматичен характер има само противопоставянето между глаголите от свършен вид и образуваните от тях вторични несвършени глаголи, т.е. противопоставянето само по признака комплексност – некомплексност.

Все в тази глава е направен сравнително обстоен преглед на противопоставянето аорист – имперфект: дали то има видов характер, или разликата е само темпорална. Разгледани са тезите на основните застъпници на двете теории, като в крайна сметка се приема за меродавен моделът на темпоралната система, създаден от Георги Герджиков и доразработен от Красимира Алексова. Въпросът за неутрализациите по определени признаци между аориста и имперфекта би могъл да има важно значение за следващите две глави, но авторката е на друго мнение – че аористът и имперфектът, като ориентирани към различни моменти, не образуват опозитивна двойка.

Макар и сравнително кратка, втората глава има три ясно обособени части. В първата се представят значението и употребите на имперфекта, след което започва най-интересното от тази част, пък и от цялата книга: представяне и коментар на примери от интернет източници, в които вм. очаквания имперфект са употребени аористни форми, напр. *Докато учих* (вм. учех) *в Харвард, проявих голям интерес към роботиката...* (стр. 57). Втората част от втората глава представя огледално изложение на изложението в първата част: тук се говори за значението и употребите на аориста, а след това се обсъждат и случаите на изместване на аориста от импер-

фектни форми, напр. *Жена ми малко се смути, благодари сухо и постави подаръка върху шкафа. Един час ходеше* (вм. ходи) *мрачна, докато не я помолех да постави цветята в друга ваза* (стр. 65). В третата част на фокус е употребата на аористното вм. имперфектното елово причастие, напр. *Майката на 18-годишната Вангелина загинала при нещастен случай, докато прала* (вм. перяла) *на реката* (стр. 73). Обобщението в края на втората глава има важно значение за цялата книга. В него се открояват следните тези: 1. Има зависимост между глаголното лице и избора на аорист или имперфект: в първо лице ед.ч. и в мн.ч. аористните форми изместват имперфектните, а в 3 л. ед.ч. имперфектните форми започват да изместват аористните; 2. Смесването на формите на двете глаголни времена се наблюдава преди всичко при изразяването на продължително и повторително значение, както и при глаголи, които ясно разграничават аористната и имперфектната основа, т.е. причините са както видови, така и формални; 3. Употребата на аористното вм. имперфектното причастие особено в маркираните модуси, а именно ренаратив, конклузив, дубитатив, се дължи на опитите да се разтоварят формите от голямото количество граматична информация: освен темпорално те имат и модално значение.

В края на книгата е направено друго важно обобщение, което липсва във втората глава: че в смесването на формите на двете глаголни времена се откроява тенденцията за опростяване на отношенията между вид и време, тенденция, която води към създаването на един претерит. Лансирана е хипотезата, че се заражда тенденция към промяна на видо-временната система на българския език (стр. 132). Според мене може да се разсъждава и върху тезата, че смесването на аористните и имперфектните форми е обусловено не от неутрализацията на някои темпорални различия, а от съвременните промени в глаголния вид и отношенията между несвършения и свършения вид. Бездруго повторителното и продължителното значение на глаголните форми има по-скоро аспектиален, отколкото темпорален характер. Употребата на имперфект вм. аорист трябва да се обвърже и с преходното в спреженията на глагола, т.е. с глаголните основи – не е случайно, че такава употреба, както отбелязва авторката, е налице най-вече при първичните глаголи от несвършен вид и при глаголите от трето спрежение.

Всички тези обобщения и хипотези са резултат и от анкетното проучване сред 164 студенти и ученици, живеещи в София, което е предмет на третата глава. Проучването е описано прецизно, а коментарите на резултатите са изключително полезни. Резултатите от анкетното проучване са групирани по следния начин: (1) очакван имперфект на първичен несвършен глагол в 1 л. ед.ч. или в мн.ч.: (а) имперфект в повторително значение; (б) имперфект в актуално значение; (2) очакван имперфект на първичен несвършен глагол в 3 л. ед.ч.; (3) очакван имперфект на глагол от свършен вид; (4) очакван аорист на глаголи от несвършен вид (в 3 л. ед.ч.). При всеки от разделите са дадени графики и таблици на процентните съотношения между очакваните и констатираните резултати.

В заключението са формулирани и няколко извънезикови фактора, които подпомагат открояването на съвременната тенденция към смесване на аориста и имперфекта: възраст на носителите на грешките, недостатъчно познаване на българското литературно наследство от младите носители на езика, влияния от недобре преведени текстове от чужди езици, слабости на училищното езиково обучение.

По своята проблематика тази книга представлява нещо свършено ново в българската граматична литература. Авторката трябва да бъде насърчена да продължи заниманията си в разглежданата област, като се опита да постави тази проблематика заедно с проблематиката за другите съвременни граматични тенденции и промени в българския език в по-ясна и детайлизирана концептуална рамка.

✉ *Чл.-кор. проф. д.ф.н. Стоян Буров*
Катедра по съвременен български език
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
ул. „Теодосий Търновски“ № 2, 5003 Велико Търново, България
s.burov@ts.uni-vt.bg

Публикувано: 30 септември 2018